

VASİYET

söz konusu olayı aktardıktan sonra mutlak vasiyetle vicâde arasında hüküm açısından bir benzerlik kurmakta ve İbn Sîrîn'i bir hocadan duyulmamış metinlerin rivayetine (vicâdeye) karşı çıkanlar arasında zikretmektedir (*el-Kifâye*, s. 353). Dolayısıyla İbn Sîrîn'in vasiyetle rivayete izin verdiği gerekçesiyle sonraki kaynaklarda eleştirilmesi (İbnü's-Salâh, s. 177; Nevevî, s. 65; Süyûtî, II, 57) haksız bir ithamdır. İbn Sîrîn'in Eyyûb'e karşı ortaya koyduğu tereddüdünü ve onun bir hocadan dinlenmemiş metinlerin okunmasına izin vermediğini yorumlayan Sehâvî, bu tavırdan sadece vasiyet yoluyla değil icâzet yoluyla rivayetin de câiz görülmediği sonucunu çıkarmanın mümkün olduğu görüşündedir (*Fethu'l-muğîs*, II, 150). Vasiyet yoluyla rivayet ya reddedilmiş (İbnü's-Salâh, s. 177; Nevevî, s. 65; Şemseddin es-Sehâvî, II, 150) ya da vasiyet kapsamında değerlendirilmesine imkân bırakmayan birtakım şartlarla câiz görülmüştür (Hatîb el-Bağdâdî, s. 352; İbn Hacer el-Askalânî, s. 143-144). Hatîb el-Bağdâdî vasiyetin mutlak anlamda rivayete cevaz vermediğini, vasiyet yoluyla alınan bir metnin rivayet edilebilmesi için ya vicâdeye delâlet eden bir tabirin kullanılması yahut daha önceden o metni de kapsayacak biçimde hocadan icâzet alınmış olması gerektiğini bildirmiştir. İbn Hacer'e göre de vasiyetle rivayetin câiz kabul edilmesi için mütekaddimîn âlimlerinin çoğunluğu aynı zamanda izin şartını aramıştır.

Vasiyetle rivayeti câiz gören az sayıda müellif arasında yer alan Kâdî İyâz vasiyetin rivayet iznini zımnen içerdiği, bu yönüyle onun münâvele benzediği, ayrıca i'lâma yakın olduğu kanaatindedir (*el-İlmâ*, s. 115). İbnü's-Salâh ve onu takip edenler, münâvele ve i'lâmdaki rivayet izninin vasiyette bulunmadığını öne sürerek bu benzetmeye karşı çıkmışlardır (*Ulûmü'l-hadîs*, s. 177; Nevevî, s. 65). Ancak yine İbnü's-Salâh'ın çağdaşlarından Şâfiî fakihi İbn Ebü'd-Dem, vasiyetin tahammül yollarının sonuncu sırasında yer alan vicâdeden üstün olduğunda ihtilâf bulunmadığını kaydetmekte, Şâfiî'ye ve diğerlerine göre vicâde makbul sayıldığından vasiyetin öncelikle kabul edilmesi gerektiğini ileri sürerek Kâdî İyâz'ı desteklemektedir (Süyûtî, II, 57. İbn Ebü'd-Dem'in vicâdeyle ilgili tamamen farklı bir görüşü için bk. Şemseddin es-Sehâvî, II, 149). Ahmed Muhammed Şâkir ise vasiyeti icâzete benzetmiş, hatta belirli bir metnin bir şahsa verilmesi anlamını taşıması bakımından vasiyetin

mücerred icâzetten daha güçlü sayılabileceğini söylemiştir. Ancak bütün bunlar, vasiyetin bir hocadan işitilmemiş bir metnin elde edilmesi olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu sebeple vasiyet, muhaddisler tarafından çokça kullanılan ve mutlak anlamda makbul sayılan bir tahammül yöntemi değildir. Esasen bu yolla rivayete izin verenler de edâ sırasında o metnin semâ yoluyla alındığı intibânı uyandıracak lafızların kaçınılması, vasiyet yoluyla alındığını gösteren tabirlere yer verilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Muhaddislerin vasiyet yöntemine başvurmasının sebebi çoğu zaman, vasiyet ettikleri metinlerin rivayet edilmesini sağlamak değil vefatlarından sonra bunların güvenilir olmayan kişilerin eline geçmesini engelleme arzusudur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râmhürmüzî, *el-Muhaddişü'l-fâsil* (nşr. M. Ac-câc el-Hatîb), Beyrut 1404/1984, s. 459-460; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ebü Abdullah es-Sevratî – İbrâhim Hamdî el-Medenî), Medine, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), s. 352-353; Kâdî İyâz, *el-İlmâ* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1389/1970, s. 115-116; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 177; Nevevî, *et-Ta'krîb ve't-teysîr* (nşr. Salâh Muhammed Muhammed Uveyza), Beyrut 1407/1987, s. 65; İbn Hacer el-Askalânî, *Nûzhetü'n-nazar* (Abdullah b. Hüseyin Hâtîr el-Adevî, *Hâşiyetü La'qî'd-dürer* içinde), Kahire 1356/1938, s. 143-144; *Tecrid Tercemesi*, I, 445; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, II, 148-150; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1417/1996, II, 56-57; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 417; Talat Koçyigit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 501-502; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-haşîs*, Beyrut 1415/1994, s. 122.

HALİT ÖZKAN

VASİYETNÂME

(bk. VASİYET).

VASİYETNÂME

(وصيتنامه)

Birgivi Mehmed Efendi'nin
(ö. 981/1573)
Türkçe ilmihali.

Birgivi'nin en tanınmış eserlerinden olan *Vasiyetnâme*, ilk sayfasında geçen "vasiyet" kelimesinden dolayı bu adı almıştır. Ayrıca *Risâle-i Birgivi*, *Birgivi Vasiyetnâmesi* ve *Birgivi / Birgili Risâlesi* gibi adlarla anılır. Genelde iman esaslarını, ibadet ve ahlâk konularını içerir. Birgivi diğer eserlerinde olduğu gibi *Vasiyetnâme*'de

de kelâm, fıkıh ve ahlâk kitaplarında geniş biçimde yer alan konuları başarıyla özetlemiş ve eserini herkesin anlayabileceği bir dille kaleme almıştır. *Vasiyetnâme* XVI. yüzyıl Anadolu Türkçesi için zengin bir dil malzemesi sayılmakta, bu yönüyle günümüzde çeşitli bilimsel çalışmalara konu teşkil etmektedir. Eserini herkesin yararlanması için Türkçe yazdığını belirten müellif, Birgi'ye yerleştiği yılları kalemeye aldığı bu risâlesinin muhtevasını özellikle *Zuhrü'l-müte'ehhilin ve'n-nisâ' fi ta'rîti'l-a'şâr ve'd-dimâ'* (nşr. Hidâyet Hartford – Eşref Münib, Dımaşık 2005), *Kitâbü'l-İmân ve'l-istihsân ve et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*'de delillendirip genişletmeye çalışmıştır. Bazı yazma nüshalarındaki kayıtlardan hareketle *Vasiyetnâme*'nin, müellifi tarafından *er-Risâletü'l-i'tikâdiyye* adıyla Arapça'ya çevrildiği kaydedilmişse de (Atsız, s. 32-33; Arslan, s. 85) yapılan incelemelerde bu risâlenin Yahyâ b. Ebü Bekir el-Amîrî'nin (ö. 893/1488) eseri olduğu anlaşılmıştır (Kaylı, s. 84-88). Eldeki nüshaların büyük çoğunluğunda eserin yazılı tarihiyle ilgili "takriben sene 970" kaydı yer almaktadır; buna göre eser 1562-1563'te yazılmış olmalıdır. Buradaki "takriben" ifadesini biz zat müellifin kaydettiği sanılmaktadır. Zira müslümanın günlük ibadetleriyle ilgili bazı konuların *Vasiyetnâme*'ye "Zeyl-i Vesâyâ" başlığıyla sonradan ilâve edildiği görülmektedir. Bu durumda Birgivi'nin eserini tekrar gözden geçirdiği sırada tahmini bir tarih belirtmeyi tercih ettiği söylenebilir. *Vasiyetnâme* halkın beğenisini kazanan ve çok okunan eserlerden biridir. Bu sebeple Anadolu sahasındaki Türkçe ilmihal kitapları arasında çok yaygın olan *Mızraklı İlmihal*'e de öncülük etmiştir. Eser ilmihal bilgilerini öğrenmeleri için çocuklara ezberletilmiş, ezberlenmesini kolaylaştırmak amacıyla manzum hale getirilmiştir. Bahtî'nin 1052'de (1642) kaleme aldığı *Manzûme-i Birgili* bunlardan biridir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5379, vr. 136^b-188^a).

Vasiyetnâme'nin müellif nüshasının Enderûn-ı Hümâyun'da bulunduğu kaydedilmişse de (*Vasiyetnâme*, İstanbul 1218) bu nüshaya henüz ulaşamamıştır. Eserin istinsah tarihi belli olan en eski nüshası Birgivi'nin vefat tarihinde istinsah edilen nüshadır (Süleymaniye Ktp., Kadizâde Mehmed Efendi, nr. 295, vr. 119^b-135^a). Müellifin talebelerinden Abdülatîf b. Abdüsselâm'ın 987 Rebülâhîrinde (Haziran 1579) istinsah ettiği nüsha da Süleymaniye

ye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Ayasofya, nr. 2253). Ayrıca birçok kütüphanede yüzlerce nüshası mevcuttur. Divan şairi Neyfî'nin *Vasiyetnâme*'den altmış nüsha istinsah ederek yarısını Ayasofya, yarısını da Fâtih Camii'ne başlattığı kaydedilir (*DİA*, XXXIII, 71). Eserin Kadızâdeli hareketinin şekillendirdiği XVII. yüzyıl Osmanlı düşüncesini etkilediği anlaşılmaktadır. *Vasiyetnâme* İbrâhim Hakkı Erzurûmî, Saçaklızâde Mehmed Efendi, İshak b. Hasan et-Tokadî gibi âlimler tarafından başlangıç seviyesindeki talebeye okutulması tavsiye edilmiştir (Arslan, s. 79; İzgi, s. 70-78, 85-93). Eserin İstanbul'dan önce Kazan'da basılması, Balkan ve Kuzey Afrika ülkeleri kütüphanelerinde nüshalarının bulunması ve Mısır'da bir şerhiyle birlikte tabedilmesi (Kadızâde İslâmbûlî Ahmed b. Muhammed Emîn, *Cevhere-i Behiyye-i Ahmediyye fi şerhi'l-Vasiyyeti'l-Muhammediyye*, Bulak 1240) onun Türkçe konuşulan bölgelerdeki yaygınlığını göstermektedir. *Vasiyetnâme*'nin Osmanlı ülkesinde basılan ilk dinî kitap olduğu belirtilmektedir (Birinci, s. 13).

Eserin ilk baskısı, 1802'de *Pirgüli Kitabı* adıyla Kazan Üniversitesi Matbaası'nda doksan iki sayfa halinde gerçekleştirilmiş, Kazan'da 1917 yılına kadar on bir baskısı yapılmıştır (Yazberdiyev, s. 141-268; krş. *DİA*, XXVIII, 109). İstanbul'da ilk defa 1218 (1803) yılında basılmıştır. Bu baskının sonunda şu not yer alır: "İşbu risâle-i mergûbe Enderûn-ı Hümâyûn'da mevcut, musannif hattıyla olan nüshadan tahrir olunup ba'dehû mukabele ve tashih olunmuş nüshadan tab' ve temsil olunmuştur" (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 534). 1220'de (1805) yine İstanbul'da yapılan ikinci baskısının sonunda da aynı not vardır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Şer'iyye, nr. 160). Osmanlı dönemine ait tesbit edilen son baskının tarihi 1314'tür (1896-97). Eserin Cumhuriyet döneminde de Latin harfleriyle birçok baskısı yapılmıştır.

Vasiyetnâme'nin bilinen ilk tercümesi Garcin de Tassy tarafından yapılan Fransızca çeviridir (*Exposition de la foi musulmane*, Paris 1822; 2. bs. 1874). Bu çeviriden çok önce, *Vasiyetnâme*'nin *La profession de foi* adıyla Fransızca'ya tercüme edilerek Echielle Muftî'nin *Religion ou théologie des turcs* adlı eseriyle birlikte 1704'te Brüksel'de basıldığını, tercümeyle esas alan John Farrington of Clapham'ın eseri *The Profession of Faith* adıyla İngilizce'ye çevirip 1752'de yayımladığını kaydeden Witkam, bu çevirilere esas teş-

kil eden metnin *Vasiyetnâme* olduğu iddiasını şüpheli bulur (Jan, *Inventory of the Oriental Manuscripts*, XV, 279). Eseri Toktamışoğlu manzum olarak Kazan Türkçesi'ne çevirmiş (Atsız, s. 5). Reisülulemâ Mehmed Cemâleddin Çavuşevî de Boşnakça'ya tercüme ederek kendisinin ortaya koyduğu alfabeyle neşretmiştir (Sarajevo 1908).

Bahtî'nin manzumesinden başka Osmanlı döneminde *Vasiyetnâme* üzerine onu aşkın Türkçe şerh ve ta'lîkât yazılmıştır. Şeyh Ali Sadrî el-Konevî'nin 1114'te (1702-1703) tamamladığı *Şerh-i Vasiyetnâme-i Birgivi*'nin İstanbul kütüphanelerinde 100'ü aşkın nüshası mevcuttur. Ayrıca İstanbul'da 1202 (1787) ile 1308 (1891) yılları arasında altı ayrı baskısı tesbit edilmiştir. Osmanpazarı Müftüsü Şumnulu İsmâil Niyâzi'nin kaleme aldığı *Şerh alâ şerhi'l-Konevî alâ Vasiyyeti Birgivi* ile (İstanbul 1262; Bulak 1269) Abdurrahman b. Abdullah el-Ermenekî'nin hâşiyesi (İstanbul 1262) hem Konevî şerhinin hem de *Vasiyetnâme*'nin açıklamalarıdır. Bepazarlı Muhammed b. Muharrem'in 1126'da (1714) yazdığı *Nasîhatü'l-müslimîn* başlıklı şerhin ve Mustafa b. Muhammed el-Hanefî'nin 1168'de (1755) telif ettiği *Zübdetü'l-hakâik* adlı şerhin İstanbul kütüphanelerinde nüshaları vardır (meselâ Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 496; Hacı Mahmud Efendi, nr. 1282). Kadızâde İslâmbûlî Ahmed b. Muhammed Emîn'in *Cevhere-i Behiyye-i Ahmediyye fi şerhi'l-Vasiyyeti'l-Muhammediyye*'sinin Bulak baskısından (1251) başka İstanbul'da 1219 (1804) ile 1302 (1885) arasında yapılmış en az on beş baskısı mevcuttur. Ahmed Efendi el-Kürdî'ye ait şerhin tek nüshası bilinmektedir (TSMK, Hazine, nr. 214). Teşrifatizâde Ebû Bekir b. Muhammed, *Gülşen-i Esrâr* adlı şerhinde (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1332) *Vasiyetnâme*'nin yalnız akaid konularını açıklamıştır. *Vasiyetnâme*'nin sadece bazı konularını veya bazı lafızlarını izah etmeye yönelik diğer eserler de şunlardır: Saçaklızâde Mehmed Efendi el-Mar'aşî, *Risâle fi Şerhi kavli'l-Birgivi: Varlığı Kendisindedir Gayrinden Menkûl Değildir* (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Arabî, nr. 4354, vr. 90^a); Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Risâle fi tecdîd-i-îmân. Risâle-i ta'lîkiyye alâ kavli'l-Birgivi / Benden Kûfür Sâdır Olduysa Tevbe Ettim* (TSMK, Yeniler, nr. 347, vr. 59^b). Eserin yine tecdîd-i îmân bahsine ta'lîk olarak yazılan (Süleymaniye Ktp., Kasideci-

zâde Süleyman Sırrı, nr. 672, vr. 69^b-79^a) peş peşe üç risâlenin birincisini Muhammed b. Hamza el-Aydinî el-Güzelhisârî, ikincisi Seyyid Muhammed b. Abdülhamîd el-Kefevî'ye aittir; üçüncü ta'lîkin müellifi bilinmemektedir.

Vasiyetnâme ve şerhleri üzerine yapılan başlıca çalışmalar şunlardır: Halil İbrahim Haksever, *Vasiyetnâme (Dil Özellikleri-Metin-Sözlük)* (yüksek lisans tezi, 1989, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); *Birgivi Vasiyetnâmesi* (haz. M. Şevket Eygi – A. Ersin Yücel, İstanbul 1992); *Metin Kocakaya, Risâle-i İmam Birgivi'de Sentaks Çalışması* (yüksek lisans tezi, 1997, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); *Musa Duman, Vasiyyet-nâme (Dil İncelemesi, Metin, Sözlük, Ekler İndeksi ve Tıpkıbasım)* (İstanbul 2000); *Sezer Özyaşarış Şakar, Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyetnâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)* (doktora tezi, 2005, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); *Abdurrahman Kaya, Şeyh Aliyyü's-Sadrî el-Konevî, Birgivi'nin Vasiyet-Nâmesinin Şerhi (1^b-49^b): Giriş-Tenkili Metin-Dizin* (yüksek lisans tezi, 2005, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü); *Songül Tanboğa, Birgivi'nin 'Vasiyetnâme' Adlı Eseri Üzerine Bir Gramer, Metin ve İndeks Çalışması* (yüksek lisans tezi, 2006, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); *Mehmet Mustafa Karaca, Yahya Efendi'nin Vasiyetname-i Birgili Manzumesi (metin-inceleme-indices)* (yüksek lisans tezi, 2008, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 850; İbrâhim Hakkı Erzurûmî, *Ma'rifetnâme*, İstanbul 1330, s. 464; *Osmanlı Müellifleri*, I, 255; Karatay, *Türkçe Basmalar*, I, 485-487; Nihal Atsız, *İstanbul Kütüphanelerine Göre Birgili Mehmed Efendi Bibliyografyası*, İstanbul 1966, s. 5-11, 32-34; Özege, *Katalog*, II, 931-933; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivi: Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, İstanbul 1992, s. 77-82, 85; M. Cemal Sofuoğlu, "Birgivi'nin 'Vasiyetnâmesi' Üzerine Bazı Düşünceler", *İmam Birgivi* (haz. Mehmet Şeker), Ankara 1994, s. 73-77; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997, I, 70-78, 85-93; *Yazmadan Basmaya: Müteferrika, Mühendishane, Üsküdar* (haz. Turgut Kut – Fatma Türe), İstanbul 1997, s. 109-147; Kemal Beydilli, *Mühendishane ve Üsküdar Matbaalarında Basılan Kitapların Listesi ve Bir Katalog*, İstanbul 1997, s. 15-24; a.mlf., "Matbaa", *DİA*, XXVIII, 109; J. Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands*, Leiden 2000, III, 30-33; Almaz Yazberdiyev, *Doğu'da Matbu Yayınların Tarihi:*

VASİYETNÂME

1802-1917 Arap Alfabeli Türkmen Kitapları Kataloğu (trc. Ahmed R. Annaberdiyev), İstanbul 2005, s. 141-268; Huriye Martı, *Birgivi Mehmed Efendi*, İstanbul 2008, s. 71-73; Ahmet Kaylı, *A Critical Study of Birgivi Mehmed Efendi's (d. 981/1573) Works and their Dissemination in Manuscript Form* (yüksek lisans tezi, 2010), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 84-88, 267, 271-272; Emrullah Yüksel, "Mehmet Birgivi", *İİFD*, sy. 2 (1977), s. 175-186; M. Zilfi, "The Kadızadeli: Discordant Revivalism in Seventeenth-Century Istanbul", *JNES*, XLV/4 (1986), s. 261; Ali Birinci, "Birgivi Risâlesi: İlk Dinî Kitap Niçin ve Nasıl Basıldı?", *TY*, XVI/112 (1996), s. 13-14; Hatice K. Arpaguş, "Bir Telif Türü Olarak İlmihal: Tarihi Geçmişi ve Fonksiyonu", *MÜİFD*, sy. 22 (2002), s. 25-56; a.mlf., "İlmihal", *DİA*, XXII, 139-141; Kasım Kufrevî, "Birgivi", *EP* (İng.), I, 1235; Semiramis Çavuşoğlu, "Kadızadeli", *DİA*, XXIV, 100-102; Sadık Erdem, "Neyli", a.e., XXXIII, 71.

AHMET TURAN ARSLAN

VASL

(bk. VASIL; VÜSÜL).

VASSÂF

(وصاف)

Şerefüddin Abdullah b. İzzeddin Fazlillâh b. Ebî Naîm-i Yezdi (ö. 730/1329-30)

İlhanlı devri tarihçisi, bürokrat ve edip.

655'te (1257) Şiraz'da doğdu. İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han tarafından kendisine verilen "Vassâfû'l-hazret" ve bunun kısaltılmışı olan "Vassâf" lakabıyla tanınır. Babası Fazlullah, İlhanlı Devleti'nin Fars bölgesi âmillerindendi. Vassâf iyi bir eğitim aldıktan sonra İlhanlı Devleti'nde divan hizmetine girdi. 697 (1297-98) yılında yazmaya başladığı *Târîh-i Vaşşâf* adlı eserinin ilk üç cildini 13 Receb 702 (3 Mart 1303) tarihinde vezir ve tarihçi Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî ile Vezir Sa'deddin-i Sâvecî'nin yardımıyla Gâzân Han'a sundu. Kitabı inceleyen Gâzân Han, Vassâf'a ihsanlarda bulundu; ondan kendisi Suriye seferinden dönünceye kadar Sincar'da kalmasını ve eserini yazmaya devam etmesini istedi. Vassâf, muhtelif kitaplara ihtiyaç duyduğunu ve bir süreden beri evinden uzak kaldığını söyleyerek Gâzân Han'dan bir yıl izin aldı. Yine Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin yardımıyla 24 Muharrem 712 (1 Haziran 1312) tarihinde Sultaniye şehrinde Sultan Olcaytu ile görüştü ve eserinin IV. cildini hükümdara sunarak onun takdirini kazandı. Eserin son cildini ancak

728'de (1328) tamamlayabilen Vassâf 730 (1329-30) yılında vefat etti.

Eserleri. 1. Târîh-i Vaşşâf. Asıl adı *Tecziyetü'l-emşâr ve tezciyetü'l-a'sâr*'dir. Vassâf eserini İlhanlı devlet adamı Atâ Melik el-Cüveynî'nin *Târîh-i Cihân-güşâ*'sına zeyil olarak hazırlamıştır. 656 (1258) yılından başlayan eser yer yer *Cihân-güşâ*'dan nakiller içermektedir. Eserin I. cildi Mengü Kağan'ın ölümü, Kubilay ve Timur Kağan'ın Çin'deki faaliyetleri, Hülâgû'nun Bağdat'ı işgali, Abaka ve Ahmed Teküder'in hükümdarlıkları; II. cildi Salgurlu Atabegleri, Argun Han'ın hükümdarlığı, Yüsfuşah ve Efrâsiyâb'ın atabeglikleri; III. cildi Geyhatu ve Baydu'nun hükümdarlıkları, Kirman ve Delhi'nin hâkimleri ve Gâzân Han'ın 700 (1300-1301) yılı sonuna kadar hükümdarlığı; IV. cildi Gâzân Han'ın hükümdarlığının son yılları, Sultan Olcaytu'nun tahta çıkışı, Timur Kağan'ın halefleri, Hârizmşahlar ve İsmâîlîler; V. cildi Sultan Olcaytu'nun hâkimiyetinin sonu, Ebû Said Bahadır Han ile Alâeddin Halacî ve haleflerinin tarihini ihtiva etmektedir. Vassâf, kendini İslâm tarihçileri arasında önemli bir konuma yükseltecek olan eserinde vuku bulan hadiselerin yanı sıra Fars eyaletinin siyasi, idarî ve iktisadî durumu hakkında önemli bilgiler verir. Eser, başta kâğıt para (çav) ve İlhanî takvimi olmak üzere İlhanlı kaynaklarının genellikle sessiz kaldığı bazı reformlar hakkında da

önemli mâlûmat içerir. Vassâf, merkezî bürokraside üst düzey bir görevde bulunmadığı için halkın durumuyla ilgili haberleri *Câmi'u't-tevârih* müellifi Reşidüddin Fazlullah'a göre daha tarafsız bir şekilde kaydeder ve bazı önemli noktalarda ondan ayrılır. Bu açıdan eser, gerek Reşidüddin'in verdiği bilgilerin kontrolü gerekse ondaki eksikliklerin tamamlanması bakımından da büyük önem taşımaktadır. İran tarih yazıcılığında görülmemiş derecede süslü bir üslûpla kaleme alınan eserdeki Arapça, Farsça, Türkçe ve Moğolca birçok terim metnin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Müellifin Arapça-Farsça kıssa ve şiirlerle süslediği nesri kendisinden sonra birçok tarihçi tarafından taklit edilmiş, bu arada Osmanlı coğrafyasında İdris-i Bitlisî, Tâlikizâde Mehmed Subhi ve Ahmed Vâsıf Efendi gibi tarihçiler Vassâf'ın üslûbunu örnek almıştır. Eserin üç bölümünü, Şâhruh'un oğlu Fars hâkimi Mugüsüddin Ebü'l-Feth Mirza İbrâhim'in emriyle Hüseyin b. Hüseyin el-Ensârî (Attâr) 823 (1420) yılında sade bir dille özetlemiş ve XVI. yüzyılda da Hândmîr tarafından hulâsa edilmiştir. Eser, İdris-i Bitlisî'nin oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından kısaltılarak Türkçeye tercüme edilmiş, bu tercüme Emîrî Efendi tarafından Timur'un ölümüne kadar devam ettirilmiştir. XVIII. yüzyıl âlimlerinden Nazmîzâde Murtaza Efendi *Lugat-ı Müşkilât-ı Vassâf (Şerh-i Lugat-ı Târîh-i Vassâf)*, *Şerh-i Târîh-i Vassâf*,

Vassâf'ın *Tecziyetü'l-emşâr ve tezciyetü'l-a'sâr* adlı eserinin müellif hattı nüshasının IV. cildinden iki sayfa (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3207, vr. 40^a-41^a)

